

УДК 338.49

Мазур Н.А.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Подільського державного аграрно-технічного університету***Дуда Г.Б.***аспірант
Подільського державного аграрно-технічного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНО-ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

У статті розглянуто сутність, особливості та тенденції розвитку соціальної та виробничої інфраструктури села. Проаналізовано сучасний стан та вивчено проблеми розвитку соціальної та виробничої інфраструктури Івано-Франківської області. Знайдено ряд недоліків, визначено принципи поліпшення стану соціально-виробничої інфраструктури села.

Ключові слова: соціальна сфера, виробнича інфраструктура, соціальна інфраструктура, сільські території.

Мазур Н.А., Дуда Г.Б. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

В статье рассмотрены сущность, особенности и тенденции развития социальной и производственной инфраструктуры села. Проанализировано современное состояние и изучены проблемы развития социальной и производственной инфраструктуры Ивано-Франковской области. Найден ряд недостатков, определены принципы улучшения состояния социально-производственной инфраструктуры села.

Ключевые слова: социальная сфера, производственная инфраструктура, социальная инфраструктура, сельские территории.

Mazur N.A., Duda G.B. MODERN CONDITIONS OF SOCIAL-PRODUCTIVE INFRASTRUCTURE OF RURAL LOCALITY

In the article considers the essence, peculiarities and trends of development of social and production infrastructure of the village. Analyzed the current state and studied the problems of development of social and production infrastructure of Ivano-Frankivsk region. Found a number of deficiencies, principles of improvement of social and industrial infrastructure in rural areas.

Keywords: social services, productive infrastructure, social infrastructure, rural areas.

Постановка проблеми. Умовою розвитку сільського господарства є функціонування господарських систем, які задовольняють потреби населення та одночасно виступають елементом інфраструктури ринку. До найважливіших функціональних підсистем належать виробнича та соціальна сфери. Саме їм відведена роль задоволення загальнолюдських потреб, які пов'язані з життєдіяльністю, забезпеченням належних умов праці, відпочинку, культурно-освітнього рівня та рівня життя. На даний час розвиток інфраструктури не задовольняє зростаючі проблеми сільськогосподарського виробництва.

Дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці, низький рівень оплати праці, занепад соціальної інфраструктури в сільській місцевості, неефективна державна допомога призвели до проблеми формування трудового потенціалу, його збереження та ефективного використання, особливо в сільській місцевості. В ринкових умовах ця проблема стає ще актуальнішою, адже необхідно швидкими темпами підвищувати ефективність сільськогосподарського виробництва, що неможливо без наявності необхідної кількості висококваліфікованого трудового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням розвитку соціальної та виробничої сфери села приділена значна увага. Зокрема, ця проблема знайшла своє відображення у працях О.Г. Булавки, І.Ф. Гнибіденка, Е.М. Лібанової, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, В.К. Терещенка, В.В. Юришина, К.І. Якуби та ін.

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій розвитку соціальної та виробничої інфраструктури села в сучасних умовах, обґрунтуванні причин її занепаду та окресленні шляхів розв'язання назрілих проблем життєдіяльності сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відродження українського села, виведення його з кри-

зового стану не можна тлумачити як повернення до певного, раніше досягнутого, рівня соціального забезпечення. Цей процес необхідно розглядати з позиції ефективного аграрного виробництва на інноваційній основі, спрямованого на повне задоволення потреб населення у високоякісних продуктах харчування, забезпечення продовольчої безпеки країни. Результативність діяльності аграрного сектору економіки значно впливає на розвиток ряду інших галузей народногосподарського комплексу, на рівень харчового забезпечення населення країни, є матеріально-ресурсною базою для поліпшення умов соціального розвитку сільських поселень, підвищення матеріального й культурно-побутового рівня селян [6, с. 57].

За сучасних умов винятково важливе значення набуває проблема соціального відродження села, спрямована на докорінне поліпшення виробничих і культурно-побутових умов життєдіяльності працівників аграрної сфери. Адже українське село – це не тільки традиційне виробництво високоякісних продуктів харчування, це спосіб життя сільських жителів, які становлять третину населення країни, з своїми звичаями, традиціями та домашнім побутом. Саме українське селянство було споконвічно незмінним творцем продовольчого достатку для свого народу, носієм моралі, національної культури та звичаїв.

Станом на 1 січня 2015 р. в Івано-Франківській області нараховувалось 789 сільських населених пунктів, в яких проживало 780,0 тис. осіб, або 56,4% всього населення області. Якщо проаналізувати відсоток сільського населення по районах у 2014 р., то найнижчий (62,7%) – у Надвірнянському районі, а найвищий – в Калуському районі, де 95,4% населення проживає в сільській місцевості. В абсолютній більшості районів частка сільського населення коливається в межах 70–80%.

Соціально-економічний розвиток як області, так і країни в цілому, їх інтеграції у світове співтовариство значною мірою залежить від розвитку транспортної інфраструктури та зв'язку.

Станом на 01.01.2015 р. експлуатаційна довжина залізничних колій у Івано-Франківській області склала 493,6 км, довжина автомобільних доріг – 4110,5 км. По області спостерігається тенденція до зменшення довжини залізничних колій та довжини автомобільних доріг з року в рік і збільшення експлуатаційної довжини тролейбусних ліній (табл. 1).

Для сільської місцевості Івано-Франківської області залишається вкрай низькою якість транспортних послуг. Проблемою є обезлюднення села, куди навідується громадський транспорт лише кілька разів на тиждень. Розвиток транспортно-дорожнього комплексу сільської місцевості Івано-Франківської області має здійснюватися на основі: оновлення рухомого складу та об'єктів транспортної інфраструктури; підвищення якості транспортних послуг та рівня транспортного забезпечення населених пунктів області; розширення та вдосконалення транспортних маршрутів області.

Велике значення, особливо для сільської місцевості, поселення якої територіально розпорошені, має зв'язок. Протягом останнього десятиліття ринок зв'язку Івано-Франківської області динамічно змінюється. Сучасні види зв'язку поступово витісняють традиційні. Починаючи з 2011 р. спостерігається тенденція до зменшення кількості телефонних апаратів стаціонарної мережі зв'язку загального користування. Натомість збільшується число абонентів мобільного зв'язку з одночасним використанням абонентами послуг декількох операторів мобільного зв'язку та апаратів з двома sim-картами. Продовжує зростати кількість користувачів в області, які підключилися до всесвітньої мережі Інтернет. На сьогодні у всіх райцентрах встановлені вузли доступу до мережі Інтернет. Незважаючи на позитивні тенденції, доступ для жителів сільської місцевості до новітніх технологій залишається вкрай низьким.

Особливістю соціальної інфраструктури є те, що ступінь розвитку фактично відображає рівень життя населення. Вона із чинниками економічного харак-

теру найбільше впливає на відтворення трудового потенціалу, має велике значення для формування не лише фізичних, інтелектуальних здібностей до праці, а й підвищення рівня освіти, кваліфікації, культури, здоров'я, поліпшення умов праці і побуту, організації відпочинку, розвитку торгівлі та транспорту. Через медичне, культурно-побутове обслуговування, житлово-побутові умови, школу, торгівлю, громадське харчування, підготовку кадрів інфраструктура впливає на раціональне використання трудового потенціалу сільських населених пунктів [2].

Задоволення жителів села різноманітними соціальними проблемами залежить від ступеня забезпеченості сільських населених пунктів об'єктами соціальної інфраструктури, зокрема, об'єктами культурного призначення. На сільських територіях Івано-Франківської області число культурних закладів з кожним роком постійно зменшується (табл. 2).

Аналізуючи таблицю 2, слід зазначити негативну тенденцію до скорочення об'єктів соціальної інфраструктури Івано-Франківської області в 2014 р. відносно 1990 р. Так, кількість дошкільних навчальних закладів за аналізований період скоротилась на 11 од., припинили свою діяльність 68 бібліотек та 55 клубних закладів, а демонстраторів фільмів з 746 залишилося 97 одиниць.

Все це обумовлене в першу чергу зменшенням доходів підприємств, які за рахунок своїх коштів утримували ці заклади, зниженням чисельності сільського населення, а також зростанням рівня комп'ютеризації та інформатизації на сільських територіях. Що стосується спортивних залів, тренажерів і спортивних секцій у селах, то зараз вони зовсім відсутні [1, с. 28].

Сільський житловий фонд в регіоні має незадовільну якість (табл. 3).

Так, питома вага загальної площі будівель у сільській місцевості Івано-Франківської області, обладнаних водопроводом, каналізацією, опаленням, газом і водопостачанням, значно нижча, ніж у міських поселеннях. Рівень обладнання житлового фонду у сільських поселеннях водопроводом і каналізацією складає лише 28,3% і 27,7% від загальної житлової площі проти 69,2% і 69,1% відповідно у міських поселеннях.

Таблиця 1

Довжина шляхів сполучення загального користування Івано-Франківської області за період 1990–2014 рр.

Показник	Роки						Відношення 2014 р. до 1990 р. (+;-)
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	
Експлуатаційна довжина залізничних колій, км	479,0	497,0	494,0	494,0	495,6	493,6	14,6
Довжина автомобільних доріг, км	4432,0	4369,9	4169,4	4160,3	4172,6	4110,5	-321,5
Експлуатаційна довжина тролейбусних ліній, км	24,0	51,8	51,8	57,4	60,3	61,9	37,9

Джерело: сформовано авторами на основі [8, с. 152]

Таблиця 2

Функціонування соціальної інфраструктури в селах Івано-Франківської області за період 1990–2014 рр.

Показник	Роки						Відхилення 2014 р. від 1990 р.	
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	+-	%
Кількість дошкільних навчальних закладів, од.	261	204	165	167	213	272	11	+4,2
Кількість клубних закладів, од.	714	691	682	661	660	659	-55	-7,7
Кількість бібліотек, од.	713	688	678	648	645	645	-68	-9,5
Кількість демонстраторів фільмів, од.	746	508	470	281	245	97	-649	-87
Кількість відвідувань кіносеансів за рік, тис.	7708	356	34	18,1	9,2	3,8	-7704	-99,95

Джерело: сформовано авторами на основі [8, с. 350, 388, 393]

Таблиця 3

Благоустрій сільських населених пунктів
Івано-Франківської області за період 1995–2014 рр.

Рік	Питома вага житлової площі, що обладнана (%)				
	водопро- водом	каналі- зацією	опален- ням	газом	гарячим водопос- тачан- ням
1995	2,2	1,7	8,2	71,2	0,5
2000	2,5	1,4	8,7	78,1	0,4
2005	3,4	2,3	13,9	80,1	1,0
2010	17,9	16,6	22,3	81,9	11,8
2014	28,3	27,7	61,6	83,6	22,5

Джерело: сформовано авторами на основі [8, с. 347]

Показник централізованого опалення житлового фонду в сільській місцевості становить 61,6% від загальної площі проти 69,0% у міських поселеннях. Низьким (у середньому 22,5% будівель від загального житлового фонду) є показник забезпечення гарячим водопостачанням житла на сільських територіях. Для порівняння: у міських поселеннях він становив у 2014 р. 58,5%. Рівень газифікації будинків сільських мешканців регіону у 2014 р. становив 83,6%, проте значна частина сільських будинків залишається на пічному та іншому опаленні. Благоустрій сільського житлового фонду значно відстає від рівня комфортабельності житла в місті [4, с. 88].

Важливим фактором впливу на формування трудового потенціалу є рівень здоров'я людей, оскільки саме він відображає здатність людини до праці та мотивує до подальшого розвитку та вдосконалення. Здорова людина має найважливіше значення для конкурентоспроможності та продуктивності країни. Хворі працівники не зможуть реалізувати свій потенціал і працюватимуть менш продуктивно [6, с. 60].

У процесі дослідження виявлено, що мережа лікувальних закладів Івано-Франківської області зберігає тенденцію до скорочення (табл. 4).

Гальмуючим елементом у створенні належного рівня охорони здоров'я на сільських територіях є низький темп розвитку лікарень та амбулаторно-поліклінічних установ. Медичні заклади на селі не мають повного набору обладнання, виробів медичного призначення та інвентарю, необхідних для надання первинної допомоги. Навантаження на лікаря первинної допомоги у сільській місцевості подекуди сягає декілька тисяч пацієнтів [1, с. 30]. Кількість лікарняних ліжок в 2014 р. порівняно з 1990 р. зменшилась на 61,7% і на 89% порівняно з 2000 р.

На етапі формування трудового потенціалу важливе значення має освіта. Аналіз показав, що станом на 01.01.2014 р. в Івано-Франківській області налічувалось 394 навчальні заклади, з яких 60% – у сільській місцевості. З них два заклади не працювали, один з яких перебуває на капітальному ремонті і не працює понад 10 років [8, с. 350].

Незважаючи на збільшення кількості дошкільних навчальних закладів на селі в 2014 р. на 107 закла-

Таблиця 4

Рівень медичного обслуговування в Івано-Франківській області за період 1990–2014 рр.

Назва об'єкту	Роки						Відхилення 2014 р. від 1990 р.	
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	+;-	%
Кількість лікувальних установ	92	98	86	82	87	81	-11	-12,0
Кількість лікувальних амбулаторно-поліклінічних закладів	208	208	224	241	266	293	85	+40,9
Кількість лікарняних ліжок, тис.	18,3	16,7	12,7	12,6	12,4	11,3	-7	-38,3
Кількість лікарів усіх спеціальностей, тис.	6,1	6,4	6,5	6,7	8,2	8,2	2,1	+34,4
Кількість середнього медичного персоналу, тис.	16,5	16,1	15,5	14,2	15,1	15,1	-1,4	-8,5

Джерело: сформовано авторами на основі [8, с. 365]

Таблиця 5

Наявність дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості Івано-Франківської області

Показник	Роки						Відхилення 2014 р. від 2000 р.	
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	+;-	%
Кількість дошкільних навчальних закладів, од.	165	167	213	254	264	272	107	64,8
Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах, тис. осіб	3,3	5,1	8	9,8	10,4	10,8	7,5	227,3
Охоплення дітей закладами, відсотків до кількості дітей відповідного віку	6	12	17	20	21	21	15	250,0

Джерело: сформовано авторами на основі [8, с. 350]

Таблиця 6

Введення в експлуатацію об'єктів соціально-культурного призначення у сільській місцевості Івано-Франківської області

Об'єкти соціальної сфери	Роки						2014 р. до 2000 р. (+,-)
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	
Загальноосвітні навчальні заклади, учнівських місць	1770	928	-	232	280	-	-1770
Лікарняні заклади, ліжок	75	-	-	-	-	-	-75
Житлових будівель, одиниць	493	644	1302	961	1130	1600	1107

Джерело: сформовано авторами на основі [8, с. 134]

дів у порівнянні з 2000 р., збільшення кількості дітей у них (на 7,5 тис. осіб), охоплення сільських дітей дошкільними закладами залишається на низькому рівні – лише 21% (кожна п'ята дитина).

На селі спостерігається згортання загальноосвітніх навчальних закладів, зменшення кількості учнів у існуючих [4, с. 86].

Важливим показником соціального розвитку залишається соціально-культурне будівництво на селі. Якщо проаналізувати введення в експлуатацію об'єктів соціально-культурного призначення в сільській місцевості Івано-Франківської області (табл. 6), то слід зазначити, що протягом 2005–2014 рр. не було введено в експлуатацію жодного ліжка в лікарняних закладах, жодного клубу і будинку культури.

Висновки. Проведене дослідження дало можливість чітко визначити роль та значення соціальної та виробничої інфраструктури у формуванні трудового потенціалу. Соціально-виробнича інфраструктура впливає на виробництво через одну з основних частин продуктивних сил України – людину; розвиток соціально-виробничої інфраструктури створює передумови для економії часу і, як результат, сприяє підвищенню продуктивності праці; рівень розвитку соціально-виробничої інфраструктури впливає на умови життя і на структуру використання вільного часу, підтримання трудових і соціальних здібностей кожної людини шляхом задоволення її духовних, освітніх та інших потреб тощо.

Слід зазначити, що соціально-виробнича інфраструктура сільських територій Івано-Франківської області має ряд проблем, вирішення яких повинно ґрунтуватися перш за все на знаходженні альтернативних джерел фінансування соціально-виробничої інфраструктури на регіональному рівні та рівні держави. Будь-які програми розвитку села не дадуть ефекту до тих пір, поки не будуть належним чином забезпечені соціально-побутові умови життєдіяльності, адже за рівнем оплати праці люди виберуть для проживання те місце, яке буде комфортніше, де вони зможуть отримати для своїх родин краще

медичне обслуговування, можливість освіти, а головне – перспективу майбутнього добробуту.

Нещодавно Кабінетом Міністрів України було схвалено концепцію розвитку сільських територій, реалізація якої розрахована до 2025 р. Вона визначає шляхи створення умов, необхідних для розвитку сільських територій, через формування диверсифікованої сільської економіки, якісного середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталів та розвитку партнерства держави, бізнесу, громад. А також окреслює головну мету – поліпшення якості життя й економічного благополуччя людей, що живуть у сільській місцевості [5].

Як перспективу подальших досліджень вбачаємо розробку пропозицій щодо відповідальності бізнесу за стан інфраструктури у сільській місцевості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурда Н. Тенденції розвитку соціальної інфраструктури села / Н. Бурда // Економічний аналіз. – 2010. – № 7. – С. 28–30.
2. Валюшко І.В. Пріоритети модернізації інфраструктури життєдіяльності сільських територій / І.В. Валюшко, О.В. Шевченко. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1624/>.
3. Дієсперов В.С. Сільські території як об'єкти організації економічної діяльності / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2014. – № 5. – С. 56–65.
4. Куценко В.І. Соціальний вектор розвитку українського села: стан, проблеми та шляхи їх подолання / В.І. Куценко // Економіка України. – 2014. – № 3. – С. 83–93.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій» від 23.09.2015 р. № 995-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>.
6. Рябоконь В.П. Тенденції розвитку соціальної сфери села на сучасному етапі / В.П. Рябоконь // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 57–63.
7. Саблук П.Т. Нові (економічні) центри розвитку сільських територій в управлінні аграрною економікою / П.Т. Саблук, Л.І. Курило // Економіка АПК. – 2014. – № 5. – С. 51–56.
8. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2014 рік / За ред. О.В. Бліннікової. – Івано-Франківськ, 2015. – 476 с.